

УДК 343.13(477)

М.Й. Курочка
Л.В. Карабунт

**ЗМІСТ ФУНКЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО
ПЕРЕСЛІДУВАННЯ У НОВОМУ КПК**

Досліджена актуальна для юридичної теорії і практики проблема визначення змісту функції кримінального переслідування у новому Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК). Розглянуто співвідношення понять "підозра", "обвинувачення", "державне обвинувачення" з поняттям "кримінальне переслідування".

Ключові слова: *кримінальне переслідування; підозра; обвинувачення; державне обвинувачення.*

Исследована актуальная для юридической теории и практики проблема определения содержания функции уголовного преследования в новом Уголовном процессуальном кодексе Украины (УПК). Рассмотрено соотношение понятий "подозрение", "обвинение", "государственное обвинение" с понятием "уголовное преследование".

Ключевые слова: *уголовное преследование; подозрение; обвинение; государственное обвинение.*

There was investigated the problem of determination of the function of criminal prosecution according to the new Criminal Procedure Code of Ukraine that is actual for the juridical theory and practice. The relations between the concepts "suspicion", "charge", "public charge" with the term "criminal prosecution" were examined.

Key words: *criminal prosecution, suspicion, accusation, public prosecution.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Протягом тривалого часу у теорії кримінального процесу точиться дискусія щодо змісту кримінальної процесуальної функції, що є рушієм кримінального провадження і має назву "кримінальне переслідування". Теоретичні дискусії, як правило, будуються на підставі нормативних визначень тих чи інших понять, у тому числі і поняття "кримінальне переслідування". Новий КПК, ухвалений Парламентом України у 2012 році, кардинально змінив регламентацію багатьох суспільних відносин, що виникають, розвиваються і припиняються у кримінальному провадженні. Не залишилися незайманими і відносини, пов'язані з викриттям винних осіб у вчиненні кримінальних правопорушень. Нові і доволі незвичні для вітчизняних правозастосовників підходи до визначення змісту основного, важливого для криміналь-

ного провадження і його учасників напрямів кримінальної процесуальної діяльності породжують проблемність у застосуванні відповідних положень нового КПК на практиці. Особливо це стосується осіб, щодо яких буде здійснюватися кримінальне переслідування з набуттям ним чинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Дослідженню функції кримінального переслідування як одного із напрямів кримінальної процесуальної діяльності присвячено масу наукових робіт як на рівні монографічних досліджень (більшість з яких здійснена ученими РФ) [6; 7; 12; 13; 14], так і наукових статей [1; 4; 5; 9]. Такий значний інтерес до цієї функції обумовлений її значною роллю у ініціюванні кримінального провадження та його подальшого руху. Інакше кажучи, функція кримінального переслідування є рушійною силою кримінального провадження.

Оскільки після ухвалення нового КПК роботи, присвячені з'ясуванню змісту функції кримінального переслідування з урахуванням його положень, відсутні (принаймні нам не вдалося віднайти жодної роботи з даної тематики), то ми будемо використовувати під час дослідження у цій статті наукові публікації радянського періоду розвитку теорії кримінального процесу, а також Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та нормативно-правові акти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є отримання нових наукових результатів щодо змісту функції кримінального переслідування у новому КПК та співвідношення її з поняттями "підозра", "обвинувачення", "державне обвинувачення".

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розпочинаючи дослідження зазначеної функції, слід визначитися із термінологічними позначеннями близьких за змістом понять, як то: "кримінальне переслідування", "підозра", "обвинувачення", "державне обвинувачення". Звернутися до термінологічних витоків позначення цих понять у законодавстві і науковій літературі змушує позиція законодавця при їх формулюванні у новому КПК.

КПК 2012 року на відміну від КПК 1960 року (статті 48, 167) не містить словосполучення "кримінальне переслідування". Розробники нового КПК і законодавець не вжили цього терміну попри те, що він широко використовується у міжнародних правових актах (ст. 1 Євро-

пейської конвенції про видачу (1957р.) [10, с. 589]; ст. 1 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959р.) [10, с. 596]; ст. 7 Європейської конвенції про припинення тероризму (1977р.) [10, с. 604]. Однак через притаманну для такого роду документів певну абстрактність визначення поняття "кримінальне переслідування" вони не містять.

Деякі міжнародні правові документи навіть у своїй назві містять термін "судове переслідування" [11].

Отже, міжнародні організації (ООН та інші), європейські держави сприймають кримінальне (і навіть судове) переслідування як термін, що є прийнятним для законодавства демократичних держав і договорів між ними. Однак, як би там не було, але не терміни самі по собі свідчать про демократичність правових інститутів держави і рівень забезпечення прав її громадян, у тому числі у галузі кримінального судочинства. Головним у досягненні справедливості вирішення кримінальних справ є справедливі процедури. При чому якщо під справедливістю вироку суду традиційно розуміють переважно відповідність призначеного покарання вчиненому обвинуваченим кримінальному правопорушенню, то під "процесуальною справедливістю" слід розуміти відповідність процесуальних дій уявленням про непорушність прав людини, закріплених у міжнародних правових актах, Конституції України та кримінальному процесуальному законі.

Отже, невживання законодавцем у новому КПК терміну "кримінальне переслідування" ще не означає, що його реально не існує. Такий висновок випливає з проектної діяльності по регламентації кримінальних процесуальних відносин в Україні.

Так, у проекті КПК-1233 не тільки містилася правова норма-дефініція, що визначала кримінальне переслідування як процесуальну діяльність, яка здійснюється прокурором, а у випадках, передбачених кодексом – і потерпілим, його законним представником чи представником з метою викриття, засудження та покарання осіб, винних у вчиненні злочину (п. 26 ч. 1 ст. 6), а й присвячувалося дві глави (25 і 26) його регламентації у кримінальному провадженні, здійснюваному в загальному порядку, і одна глава (67) – в порядку міжнародного співробітництва.

У проекті КПК Нацкомісії термін "переслідування" вживався лише щодо діяльності, здійснюваної у порядку надання правової допомоги одній держави іншій (статті 584, 597).

У зв'язку із викладеним вище виникає риторичне запитання: хіба проекти КПК-1233 і Нацкомісії (та й КПК 1960 року), у яких

термін "кримінальне переслідування" вживався, регламентували якісь інші відносини, ніж ті, що врегульовані у КПК 2012 року ?

У новому КПК регламентоване таке поняття як "підозра", про яку особу повідомляють за наявності певних підстав, викладених у ст. 276. У повідомленні про підозру формулюється її зміст (п. 4 абз. 2 ч. 1 ст. 277 КПК). З моменту вручення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні з'являється особа, яка ще не є обвинуваченим, але якій вже повідомлено про те, що вона вчинила кримінальне правопорушення і яку саме правову кваліфікацію воно має (пункти 5 і 6 абз. 2 ч. 1 ст. 277 КПК). З повідомленням про підозру у кримінальному провадженні з'являється учасник процесу – підозрюваний, який перебуває у такому статусі протягом всього періоду досудового розслідування. Протягом цього періоду слідчий і прокурор здійснюють діяльність із підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Підозра переростає у обвинувачення після направлення прокурором до суду обвинувального акту чи клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Причому це обвинувачення після затвердження прокурором обвинувального акту, складеного слідчим, або складання його самим прокурором відразу стає державним. Прокурор, затверджуючи обвинувальний акт слідчого або складаючи цей акт самостійно, тим самим порушує державне обвинувачення¹.

Стже, слідчого чи службового обвинувачення, котре існувало за КПК 1960 року і пред'являлося слідчим в стадії досудового розслідування шляхом складання постанови про притягнення як обвинуваченого і пред'явлення її обвинуваченому, у новому КПК не існує. Тобто відразу після підозри розпочинається здійснення державного обвинувачення, котре визначено законодавцем як "*процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення*" (п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК).

Якщо державним обвинуваченням є діяльність прокурора у суді, то логічно було би очікувати, що "обвинувачення" буде визначене законодавцем як поняття, що є родовим щодо державного обвинувачення. А оскільки воно є родовим, то воно має здійснюватися у часі перед державним обвинуваченням. Як же насправді визначене поняття обвинувачення у КПК 2012 року ? У п. 13 ч. 1 ст. 1 встановлено, що обвинуваченням є "*твердження* про вчинення певною особою

¹ Теоретичне обґрунтування порушення державного обвинувачення [3].

діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом".

Співвідносячи поняття "обвинувачення" і "державне обвинувачення", визначення яких надане законодавцем у новому КПК, спостерігаємо як мінімум дві логічні невідповідності.

Перша пов'язана з тим, що два поняття, котрі співвідносяться між собою як ціле (обвинувачення) і частина (державне обвинувачення) визначені за допомогою різних категорій. Перше як твердження, а друге як діяльність.

Друга полягає у тому, що обвинувачення у кримінальному провадженні може бути лише державним і здійснюватися лише у суді, а під час досудового розслідування замість обвинувачення здійснюється підозра. За таких умов надання у законі визначення поняття "обвинувачення" позбавлено сенсу, бо навіщо давати легальне визначення поняття, якого реально у законодавстві не існує?

Однак, попри невідповідності термінів поняттям, які ними позначені, слід зауважити, що ці невідповідності не є суттєвими, значущими для виконання завдань кримінального процесу. Уявляється, що законодавцю взагалі не варто було викладати у кримінальному процесуальному законі норми-дефініції розглядуваних понять. Рівень сучасних знань слідчих, прокурорів, суддів про кримінальний процес дозволяє їм без зайвих законодавчих визначень розуміти про що йде мова, коли говорять про обвинувачення чи про державне обвинувачення.

Окрім того, за новим КПК прокурор виконує функцію процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а отже фактично керує підготовкою обвинувачення, яке по завершенні розслідування за наявності відповідних підстав буде спрямоване ним до суду як державне. Це означає, що прокурор під час досудового розслідування здійснює функцію підготовки, формування державного обвинувачення. Тобто функція державного обвинувачення виникає, зароджується ще під час досудового розслідування кримінального правопорушення. Тому можна вести мову про те, що державне обвинувачення є єдиним напрямом, функцією від початку досудового розслідування до завершення судового провадження. До речі, у проєкті КПК Нацкомісії замість терміну "прокурор" було вжито термін "державний обвинувач", що повинно було підкреслювати роль (функцію) прокурора протягом всього кримінального провадження: під час досудового розслідування - підготовка і порушення державного обвинувачення, а у судовому провадженні - його підтримання.

Тут виникає питання щодо ролі органів досудового розслідування у реалізації функцій державного обвинувачення. Оскільки процесуальним керівником слідчого є прокурор, то роль слідчого зводиться до надання допомоги прокуророві у формуванні державного обвинувачення. Такий висновок є логічним, особливо з огляду на те, що законодавець відніс слідчого до числа учасників кримінального провадження з боку сторони *обвинувачення* (ст. 40 КПК).

Отже, можна зробити висновок про те, що регламентація понять "обвинувачення" і "державне обвинувачення" у відповідних нормах-дефініціях глосарію, викладеного у ст. 3 КПК, є надлишковою, такою, що не має практичного значення, а через логічні невідповідності, про які йшлося вище, – і теоретичного значення.

Учасникам кримінального процесу, щодо яких реалізується функція кримінального переслідування, немає особливого сенсу вникати у тонкощі теоретичних визначень, суперечок щодо поняття і змісту цієї функції. Для них значення має які права і обов'язки у них є для того, аби мати потенційну і реальну можливість захищатися від підозри, обвинувачення чи державного обвинувачення.

Теоретики, практики, законодавець можуть по-різному називати діяльність із підозри, обвинувачення та державного обвинувачення, але очевидним є те, що ця діяльність є цілісною, одномотивною. Дана цілісна діяльність "має право" позначатися одним терміном, яким може бути "кримінальне переслідування" або "обвинувачення" чи "державне обвинувачення".

ЄСПЛ доволі вільно оперує термінами, коли у своїх Рішеннях викладає ті чи інші положення щодо обвинувачення особи.

Так, у справі *Екле проти Федеративної Республіки Німеччини* (1982 рік) ЄСПЛ постановив, що кримінальне обвинувачення може бути визначено як "офіційне повідомлення особи компетентним органом про те, що вона *підозрюється* (вид. – Л.К.) у вчиненні кримінального злочину".

У справі *Фоті та інші проти Іспанії* (1982 рік) ЄСПЛ розширив це поняття і включив до нього "інші заходи, що припускають таку підозру і які також можуть серйозно вплинути на положення підозрюваного". Європейська комісія і ЄСПЛ рахують, що "серйозно вплинути на положення підозрюваного" можуть такі дії як видача ордеру на арешт, обшук житла, особистий обшук. З іншого боку, вони вважають, що такий критерій відсутній у разі порушення поліцейського розслідування, допиту свідків, інших дій, котрі не виявляють безпосереднього впливу на зацікавлену особу [2, с. 32-33].

Л.М. Лобойко правильно відзначає, що оскільки Україна ратифікувала ЄКПЛ, то судова практика в Україні має йти шляхом, визначеним Рішеннями ЄСПЛ, котрі, як відомо, для українських судів є джерелами кримінально-процесуального права. А це означає, що початком притягнення до кримінальної відповідальності слід вважати не лише прийняття рішення про притягнення особи як обвинуваченого, а й інші моменти, пов'язані із застосуванням органами кримінального переслідування заходів, що припускають підозру і які також можуть серйозно вплинути на положення підозрюваного [8, с. 187]. На його думку, окрім зазначених у наведених Рішеннях ЄСПЛ видачі ордеру на арешт (за українським законодавством - постанови судді про взяття під варту), обшуку житла, особистого обшуку, такими заходами за чинним вітчизняним законодавством слід вважати також порушення кримінальної справи, запобіжне обмеження (ст. 98¹ КПК - 1960 року - Л.К.); обрання щодо особи будь-якого запобіжного заходу, у тому числі й тимчасового - затримання (а не лише арешту). Усі перераховані заходи тою чи іншою мірою "виявляють безпосередній вплив на зацікавлену особу". Саме тому, наприклад, законодавець передбачав право *зінтересованої особи* оскаржити постанову про порушення кримінальної справи (ст. 98² КПК - 1960 року - Л.К.) навіть у тому разі, коли справу порушено за фактом вчинення злочину, але із постанови про порушення справи вбачається, що зміст цієї постанови припускає підозру щодо певної особи [8, с. 187-188].

КПК 1960 року у статтях 48 і 167 встановлювалося правило, згідно з яким захисник, запрошений свідком, має право надавати в присутності слідчого консультації свідку, якщо фактичні обставини у справі можуть бути використані для кримінального переслідування особисто самого свідка або членів його сім'ї чи близьких родичів. Така регламентація суттєво наблизила вітчизняне законодавство до практики ЄСПЛ.

На основі проведеного у цій статті дослідження слідують такі **висновки**: 1) термін "кримінальне переслідування", попри відсутність його у новому КПК, має право на існування у теорії кримінального процесу для позначення цілісного, одмотивного напрямку кримінальної процесуальної діяльності, що поєднує у собі підозру, обвинувачення, державне обвинувачення; 2) кримінальне переслідування особи може фактично розпочинатися до повідомлення конкретної особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а тому у кримінальному процесуальному законодавстві слід передбачити право особи вважатися підозрюваною (за її заявою чи без такої) до офіційного повідомлення їй про підозру.

Проблема визначення змісту функції кримінального переслідування є доволі об'ємною. Тому вона, звичайно ж, не може бути висвітлена, а тим паче, вирішена в межах однієї наукової статті. Дана тема потребує подальших досліджень. Останні є доцільними за такими **напрямами наукових розвідок**: 1) дослідження окремих складових функції кримінального переслідування – підозри, обвинувачення, державного обвинувачення; 2) співвідношення цих елементів функції між собою.

Використана література:

1. Борзих Д.В. Функція кримінального переслідування / Д.В. Борзих // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2008. – № 4. – С. 38–44.
2. Гомиен Д. Комментарий к "Европейской конвенции о защите прав человека". – Страсбург: Совет Европы, Служба публикаций и документации, 1995. – Б. ц.
3. Зеленецький В.С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. – Харьков: Вища школа, 1979. – 179 с.
4. Зеленецький В.С. Загальні напрями підвищення ефективності діяльності органів кримінального переслідування / В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко // Право України. – 2009. – № 2. – С. 52–59.
5. Зеленецький В.С. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні / В.С. Зеленецький, Л.М. Лобойко // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2 (57). – С. 185–196.
6. Квачевський А.А. Об уголовном преследовании, дознании и предвательно-исследовании преступлений по судебном уставом 1864 года. Теоретическое и практическое руководство / А.А. Квачевский. – СПб.: Тип. Ф.С. Сушчинского, 1866. – Т. 1. – 352 с.
7. Курочкина Л.А. Человек как субъект уголовного преследования по законодательству России и Единой Европы / Л.А. Курочкина. – М.: Издательство "Юрлитинформ", 2006. – 152 с.
8. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006-2011 роки). Ч. 1. Загальні положення і досудове провадження: монографія. – К.: Істина, 2012. – 288 с.
9. Лоскутов Т.О. Поняття кримінального переслідування, здійснюваного слідчим ОВС / Т.О. Лоскутов // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2009. – № 2 (43). – С. 253–261.
10. Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА М), 2000. – 784 с.
11. Руководящие принципы, касающиеся роли лиц, осуществляющих судебное преследование. Приняты восьмым Конгрессом Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями.

рушителями, Гавана, Куба, 27 августа - 7 сентября 1990 года // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/instree/Ri4grp.html>.

12. Строгович М.С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М.С. Строгович. – М.: Акад. наук СССР, 1951. – 187 с.

13. Халиулин А.Г. Осуществление функции уголовного преследования прокуратурой России / А.Г. Халиулин. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 1997. – 223 с.

14. Щегель Н.І. Кримінальне переслідування: зміст та форма: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Щегель Ніна Іванівна. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 183 с.

УДК 343.12

Г.М.Гапотченко

■ **ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ
ПІДГОТОВЧОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ
КОДЕКСОМ УКРАЇНИ**

Досліджуються питання правового врегулювання процедури підготовчого судового провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Автором висловлюються окремі зауваження та обґрунтовуються пропозиції щодо удосконалення вказаної процедури.

Ключові слова: *новий Кримінальний процесуальний кодекс, підготовче судове провадження, обвинувальний акт.*

Исследуются вопросы правового урегулирования процедуры подготовительного судебного производства по новому Уголовному процессуальному кодексу Украины. Автором высказываются отдельные замечания и обосновываются предложения по усовершенствованию указанной процедуры.

Ключевые слова: *новый Уголовный процессуальный кодекс, подготовительное судебное производство, обвинительный акт.*

The issues of legal settlement procedures preparatory proceedings under the new Criminal Procedure Code of Ukraine. The author expressed some observations and justified proposals for improving this process.

Key words: *new Criminal Procedure Code, preparatory prosecution indictment.*

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – новий КПК) обумовлює необхідність його опрацювання, розуміння та однакового застосування усіма суб'єктами, які уповноважені здійснювати кримінальне провадження.

Будь-які офіційні роз'яснення, коментарі та наукові дослідження щодо практичного застосування його окремих положень відсутні. Вра-